

**ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»**

Збірник матеріалів

**III Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

(3 листопада 2023 року)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
III Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 3
3 листопада 2023 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2023 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів III Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (3 листопада 2023 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2023. Вип. III. 272 с.

Організаційний комітет:

- Богущ А. М. – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);
- Бабчук О. Г. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);
- Кавиліна Г. К. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);
- Булгакова О.Ю. – доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;
- Левицька М.І. – методист кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Магістрантка О. Мунтян

У загально-психологічному сенсі, тривога - це особливий психічний емоційний стан особистості, найбільше схоже за своїми характеристиками з афектом. Тривожність розуміють як індивідуально-психологічну особливість, яка проявляється в схильності людини до переживання стану тривоги при очікуванні несприятливого розвитку подій. А також як гіпотетичну «проміжну змінну», як тимчасовий психічний стан, який виникає під впливом стресових факторів, як фрустрацію соціальних потреб, як властивість особистості, яка дається через опис внутрішніх факторів і зовнішніх характеристик, та як мотиваційний конфлікт [5].

Першим, хто виділив стан тривоги, занепокоєння, був З. Фрейд. Вчений визначив цей стан як емоційний, який включає почуття безпорадності, переживання невизначеності [7].

Надалі велика кількість вчених присвячувала свої праці вивченню тривоги. У їхніх рядах були такі вчені, як Г. Салліван, К. Хорні, Отто Ранк, Г. Еберлейн, Л. Вольнова, Л. Божович, В. Білоус, В. Березін, Г. Дьоміна, О. Карпенко, Б. Кочубей, М. Міщенко, А. Ревть, І. Хавіна, Ю. Ханін та інші.

За даними сучасних досліджень відомо, що тривога зароджується у дитини вже у 7-місячному віці та під впливом несприятливих факторів у старшому дошкільному віці може перерости у тривожність як стійку властивість особистості (Прихожан, 2007). Щоб уникнути низки труднощів, потрібна своєчасна діагностика та корекція рівня тривожності у дітей. Причиною розвитку тривоги може бути почуття занепокоєння, яке відчують діти віком від 7 місяців до 1 року 2 місяців. Зазвичай тривога у дітей може

перерости у тривожність (рису особистості) у старшому дошкільному віці (Захаров, 2006). Повторення тривоги у різних життєвих ситуаціях закріплює процес формування тривожності, який проходить кілька етапів: зародження, закріплення у конкретній діяльності та формування у властивість особистості (Прохоров, 2010).

Автори, використовуючи психодинамічний підхід до розвитку тривожності у дітей дошкільного віку свідчать, що з 3-річного віку чітко виявляються індивідуальні особливості вищої нервової діяльності і властивості нервової системи, що проявляються у зовнішній поведінці дитини. Різновид поведінки залежить від сили чи слабкості нервової системи. Також, внаслідок тривожності може відбутися і компенсаторна реакція, що проявляється як різка манера поведінки та пошук небезпечних ситуацій [3, 6]

Головною причиною виникнення дитячої тривожності, як зазначають багато авторів, є неблагополучні дитячобатьківські відносини, помилкові підходи до виховання дітей, нестача материнської любові та турботи або навпаки надмірне піклування, контроль та обмеження, які часто повторюються. Особистісна тривожність матері, яка надто прив'язана до своєї дитини, і намагається захистити малюка від усіх існуючих і неіснуючих небезпек, може стати причиною підвищеного занепокоєння [1].

Також слід зазначити, що причинами ситуативної тривожності у дітей можуть бути: розлука з матір'ю, розставання з батьками, зміна звичної обстановки, вступ до дитячого садка та ін. Часто високотривожні діти виявляють завищену самооцінку. Цим дітям характерне надмірне бажання, щоб їх приймали. Однак таке прагнення видається за дійсне, що не відповідає ситуації в реальності. Найчастіше в такій ситуації виникає внутрішній конфлікт особистості у дитини та психологічним захистом у дитини може бути агресія, спрямована на інших. У цій ситуації виправдальною позицією дитини є висновок про те, «щоб нічо-

го не бояться, потрібно зробити так, щоб боялися мене». У свою чергу, під маскою агресією ретельно ховається підвищена тривожність і вразливість дитини, яка спрямована не тільки на зовнішнє середовище, а й на саму себе [3, 4].

Вченими було відмічено, що інтенсивність тривоги, її рівень має гендерні відмінності. Цікавим є той факт, що в дошкільному періоді дитинства хлопчики більш тривожні, ніж їхні ровесниці. Найчастіше такий стан речей залежить від цього, якими ситуаціями опосередкована тривога, що вона пояснюється. Також було виявлено, що чим старші діти, тим помітніша різниця. Так, у дівчаток дошкільного віку тривога пов'язана з іншими людьми, із стосунками з ними, це можуть бути друзі, рідні, вихователі. У хлопчиків тривожність більшою мірою пов'язана з наявністю фізичного впливу (травми, нещасні випадки, покарання, які можна очікувати від батьків чи вихователів) [3, 6].

Важливо відмітити, що у дошкільному віці часто зустрічаються дві форми вираження тривожності:

1) відкрита, яка відрізняється свідомим переживанням, і проявляється у поведінці та діяльності у вигляді стану тривоги. Вона може існувати у різних формах: гостра, нерегульована тривожність, що найчастіше дезорганізує діяльність людини; регульована та компенсована тривожність, яка може використовуватися людиною як стимул для виконання відповідної діяльності, що, втім, можливо переважно у стабільних, звичних ситуаціях; тривожність, що культивується, пов'язана з пошуком «вторинних вигод» від власної тривожності.

2) прихована – це частіше тривога неусвідомлювана, яка проявляється або в надмірному спокої, нечутливості до реального неблагополуччя і навіть у запереченні його, або непрямим шляхом - через специфічні способи поведінки. У психологічній літературі прояв такої тривожності визначається, як «неадекватний спокій». У таких ситуаціях дитина, старанно приховуючи тривогу, виробляє певні (жор-

сткі, сильні) способи захисту від неї, які перешкоджають усвідомленню певних загроз в навколишньому світі, так і власних переживань.

Визначення причин розвитку та формування тривожності у дитини є одним із найважливіших завдань сучасної психологічної науки. Відомо, що детермінантою тривожності є підвищена сензитивність нервової системи, яка, однак, не завжди є показником того, що дитина стане тривожною, оскільки багато що залежить від особливостей дитячо-батьківських відносин, що склалися в сім'ї дитини (В. Гарбузов, А. Захаров, А. Маслоу, А. Прихожан, К. Хорні та ін.), оскільки в більшості випадків вони можуть бути причиною розвитку тривожної особистості.

Адекватність розвитку дитини надає велике значення у розвитку тривожності. Саме розвиваюче середовище дитини, формує систему відносин, до якої входять інтереси дитини, її прагнення, ціннісні орієнтації, самооцінка, яка починає формуватися у дошкільному віці. Низька самооцінка характерна тривожним дітям. Такі діти дуже чутливі до невдач, намагаються уникати діяльності, в якій, на їхню думку, вони можуть зазнати невдачі [2].

Отже, особливостями прояву тривожності дітей дошкільного віку є природні, генетичні фактори розвитку психіки дитини. Причинами, що впливають на формування тривожності у дітей дошкільного віку можна назвати соціальні фактори і середовище, в якому виховується дитина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козлюк О. А., Руденко Н. М. Особливості розвитку тривожності дошкільників у системі дитячо-батьківських взаємин. *Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка*. 2017. Вип. 36. С.131–145.

2. Пасічніченко А. В. Особливості тривожності дітей дошкільного віку. *Вісник Харківського національного університету*. Серія : Психологія. 2012. №109. С. 93–95.

3. Прищепа Т. І. Психологічне здоров'я дошкільників. Харків : Вид. група «Основа». 2009. 240 с.

4. Ревть А., Карпенко О. Особливості тривожності дітей дошкільного віку: теоретичні аспекти. *Людознавчі студії. Серія : Педагогіка*, 14(46). 2022. С. 36–41.

5. Стрілецька І.І. Тривожність як індивідуальна властивість особистості (теоретичний аспект). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. Вип.1(46). 2015. С. 266-272

6. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі. Вінниця : КВНЗ «ВАНО», 2018. 200 с.

7. Freud S. Inhibitions, Symptoms and Anxiety // The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XX (1925–1926): An Autobiographical Study, Inhibitions, Symptoms and Anxiety. The Question of Lay Analysis and Other Works. London, 1959. P. 75–176.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ВІДНОСИН СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Магістрантка О. П. Ярова

Життя особи постійно стикається з низкою культурних і морально-духовних викликів. Економічна нестабільність, безробіття та соціальна незахищеність часом породжують у людей такі негативні явища, як самолюбство, байдужість, відчуття байдужості та агресія. Зазвичай ці цінності, які включають доброту, людяність і милосердя, недооцінюються, в той час як матеріальні блага часто надто акцентуються. Ця диспропорція в цінностях може спричинити спотворення особистих переконань і моральних